

Yttrande över SOU 2011:9 Upprättelseprocess för enskilda som utsatts för övergrepp och vanvård i den sociala barn- och ungdomsvården

Famna har erbjudits lämna sina synpunkter över SOU 2011:9 Betänkande från utredningen Upprättelseprocess för enskilda som utsatts för övergrepp och vanvård i den sociala barn- och ungdomsvården.

Upprättelseutredningen fick i uppdrag att besvara fem frågor och det är dessa vi utgår ifrån i vårt svar.

Hur kan en upprättelseprocess och ett erkännande av det som hänt dem som utsatts för vanvård och övergrepp ges en lämplig ceremoniell inramning?

Vi har inga synpunkter eller någon avvikande mening än vad utredningen kommit fram till vad gäller den ceremoniella inramningen.

Det står att 0-20 år, är den åldersgrupp som berörs av den svenska samhällsvården. Det är naturligtvis oerhört viktigt att barn och unga behandlas på ett korrekt sätt eftersom de allmänt sett har en svagare ställning (mindre möjligheter) att försvara sig eller ta sig ur en dysfunktionell situation. Det finns dock många över 20 år som placeras i familjehem och institutionsvård, och för dessa är det också viktigt att vården utförs utan övergrepp och utförarna av vården är lämpliga personer.

Vi anser att det är en brist i uppdraget (direktivet) att enbart ta med barn och unga som utsatts för övergrepp.

Behövs åtgärder, utöver redan vidtagna, för att det som hänt inte ska upprepas?

Våra svar nedan (punkterna 1-8) utgår från erfarenheter från institutionsvård.

1. Vanvårdsutredningen lyfter fram berättelser om systematiska övergrepp och utstuderad fysisk och psykisk misshandel. En utsatthet som består över lång tid, bland annat därför att barnen och ungdomarna placerats i en miljö som varit avskuren från omvärldens insyn. Vi tror att alla de

åtgärder som redan vidtagits inom institutionsvårdens arbetsområde är tillräckliga för att förpassa dessa grava missförhållanden till historisk tid.

2. Andra allvarliga problem kvarstår dock, men de kan med fördel granskas utifrån andra vokabulär än ”vanvård” och ”systematiska övergrepp”. Här är några motsatspar som kan bilda stommen i en sådan analys: Förvaring – behandling. Påtryckarnas krav – ungdomarnas egna behov. Bestraffning eller gränssättning. Tvång eller frivillighet. Öppna dörrar eller inlåsning. Individuella rättigheter – ömsesidigt beroende. Under alla år har institutionsvården haft en slagsida mot förvaring. Allt för många har varit nöjda med att utåtagerande ungdomar placeras långt bort från de miljöer där de orsakat förstörelse, oro och irritation. Institutionsvårdens uppgift har mer varit att ge ungdomar ett nytt hem, än att förändra dem med målsättning att de skulle kunna återvända till ursprungsmiljön. Det återstår ännu väldigt mycket arbete, i opinionsbildning, i politiken och i utvecklandet av metodstöd innan barnens och ungdomarnas egna intressen är entydigt normgivande för institutionsarbetet.
3. Utredningen diskuterar vården på institutionerna i alltför isolerad form. Det skulle vara bra om man som ram tydliggör åtminstone två saker: Å ena sidan vilka barn och ungdomar som behöver institutionsvård. Å andra sidan bestämmer vilka resultat som man förväntar sig att institutionen skall uppnå med sitt arbete. När dessa faktorer är fastlagda blir det mer meningsfullt att diskutera frågor om skyddsfaktorer och ungdomarnas rättsliga ställning.
4. Institutionsvård handlar om att ge vård till en grupp ungdomar med allvarligt utåtagerande beteende. Att gränssätta är institutionens mest utmärkande drag. Beteendets karaktär avgör gränssättningens kraft och utformning. Vilken rättslig ställning ungdomen har måste därför bedömas också utifrån gränssättningens behov. När ungdomarna agerar ut sin problematik, gör de det genom att testa var gränserna går. De vill veta var vuxenvärlden sätter stopp. Många av dessa utåtageranden grundar sig i trauman och tillitsbrist. De tar sig ibland så allvarliga uttryck som våld eller hot om våld. Om vuxenvärlden inte förmår att bromsa detta agerande, riskerar man att beteendet accelererar. När däremot vuxenvärlden orkar detta så skapas tillitsfulla relationer. Tydliga gränser utgör grunden för att förtroende skall skapas mellan vuxna och ungdomar.
5. Barnombudsmannen för i sin utredning ”Bakom fasaden” ett resonemang som också det brister när det gäller att sätta in ungdomarnas rättigheter i ett sammanhang. Om man gjorde det, skulle varje väsentlig reduktion av gränssättningens uttrycksformer också få en påvisbar följd för övriga aspekter av institutionsarbetet. Det är t.ex.

möjligt att mildra gränssättningen om intaget av ungdomar förändras så att de i fortsättningen har en lättare utåtagerande problematik eller att ungdomarna placeras bara när de är motiverade för vård. På samma sätt kan man troligen reducera gränssättningen med avseende på det allvarligt utåtagerande beteendet om vårdarbetet tillåts ta väsentligt längre tid. En tredje variant är att betydligt fler ungdomar placeras inom SiS. Visserligen begränsar det ungdomarnas rättsliga ställning ytterligare men det sker inom en lagstiftning som är mer tillåtande i gränssättningen.

6. Förändrar man gränssättningens förutsättningar utan att ta hänsyn till allt annat som påverkas av detta, riskerar man att slå undan betydelsefulla faktorer för vården. Istället för att förbättra ungdomarnas möjligheter till ett värdigt liv så kan resultatet bli det motsatta.
7. Ur rättighetssynpunkt är det viktigt att vara överens om vad en institutionsplacering på grund av beteende står för. Alla sådana placeringar innebär att ungdomen inte längre får bo med sin familj. I allmänhet innebär det också att byta skola och att starkt begränsa umgänget med sina gamla kamrater. Själva syftet med placeringen är att skilja ut ungdomen från sin invanda miljö och därigenom möjliggöra ett nytt sammanhang där effekterna av ett positivt inflytande maximeras. Att ge institutionen mandat att så inskränka den ursprungliga miljöns inflytande samtidigt som den ger de vuxna tillgång till ungdomens tid – är sällan något som den allvarligt utåtagerande ungdomen tycker är förenligt med sina rättigheter.
8. Om förhållanden som gäller ungdomars rättigheter med fördel kan analyseras mot bakgrund av gränssättningens krav, så är motsvarande krav på att vården skall vara upplagd på *individuell basis* intressant att diskutera i förhållande till ömsesidighet och beroende. Lika lite som det går att diskutera ”rättigheter” isolerat så går det att tala om en enskild ungdoms vårdupplägg utan hänsyn till andra ungdomar på institutionen. I samma stund som man väljer placering på institution så väljer man en vårdform i grupp. Ett ljumskbråck kan behandlas individuellt på ett sjukhus med 500 vårdplatser därför att åkomman i alla avseenden är bunden till den enskilde. Ett allvarligt utåtagerande beteende däremot relaterar hela tiden till andra, varför även på en institution med bara fem andra ungdomar, måste behandlingen genomföras också med hänsyn också till gruppens intressen. Kombinerar så kravet på gränssättning med behandling i grupp, så uppstår många situationer där individens rättigheter också måste ses i ljuset av många andras behov.

Utredningen föreslår krav på utbildning för familjehem, tillstånd för enskilt hem som tar emot fler än två barn samt att den konsulentstödda verksamheten i

sin helhet bör omfattas av det särskilda tillstånd som Barnskyddsutredningen föreslagit.

Vi anser att förslagen från utredningen ska skärpas och stärkas ytterligare genom:

- att utbildningskravet bör gälla alla som tar emot klienter, både barn och vuxna, i familjehem,
- att utbildningsmaterial arbetas fram omgående,
- att tillståndsplikt ska gälla alla konsulentstödda familjehemsverksamheter oavsett om man arbetar med barn, ungdomar eller vuxna,
- att ställa krav på extern handledning för familjehem i konsulentstött verksamhet,
- att ta sätta en gräns för det maximala antalet klienter som en familjehemskonsulent kan ansvara för.

Behöver åtgärder för upprättelse vidtas utöver det som sker genom utredningen om dokumentation och stöd till enskilda som utsatts för övergrepp och vanvård i den sociala barnvården (Vanvårdsutredningen, S 2006:05)?

Vi instämmer i förslaget att Allmänna Arvsfonden bör överväga att ta initiativ till en särskild satsning på stöd till barn och vuxna som finns i eller har erfarenhet av samhällsvård.

När det gäller förslaget om utställning som Allmänna Barnhuset skulle kunna vara utförare av vill vi poängtera att detta bör vara i ett nära samarbete med de ideella föreningar och stiftelser som arbetar med familjehemsvård och annan heldygnsvård av barn och ungdomar.

Hur kan befintliga åtgärder för rehabilitering bättre komma dem till del som utsatts för vanvård och övergrepp?

Vi har inga synpunkter eller avvikande mening än vad utredningen kommit fram inom detta område.

Kan och bör ekonomisk ersättning lämnas till dem som utsatts och hur ska ett system för sådan kompensation i så fall utformas?

Vi har ingen invändning mot utredningens förslag och anser att man har gjort ett gediget arbete med att jämföra tidigare ersättningar som betalt ut för specifika grupper. Dessutom att jämförelser har gjorts med andra länder och hur de har gjort kring ersättningar och ersättningsbelopp på olika områden. Slutligen instämmer vi med att den fjärde modellen som utredningen valt är

den som kan fungera när det gäller ersättningen samt att det är ett enhetligt belopp.

Det kommer att bli en ytterst svår uppgift för nämnden att kunna avgöra vilka som utsatts för övergrepp eller försummelse av *allvarlig art*.

Vi anser dock att vissa oklarheter kvarstår när det gäller vad som händer de institutioner, ansvariga chefer, familjehem och andra som kan komma att namnges och bli offentliga "gärningsmän" när de utsatta ska framföra sin sak vid muntligt till nämnden. Eftersom det handlar om att avgöra om personen utsatts för övergrepp eller försummelse av *allvarlig art*, och det inte finns möjlighet för de som anklagas att bli hörda är det viktigt med säkerheten för de anklagade. Preskriptionstiden för brotten som kan ha begåtts under tiden 1920-1980 har gått ut men vi menar att trots detta finns det en relativt stor risk att de anklagade kan "hängas ut" offentligt, utan möjlighet att få försvara sig. Med dagens tekniska utveckling är risken stor att dessa personer och institutioner läggs ut och diskuteras i sociala medier t.ex. Facebook, bloggar, Twitter, chattar, forum m.m. Detta problem bör uppmärksammas och tas på allvar samt bör det finnas en beredskap för hur denna risk ska minimeras.

Lars Pettersson
Generalsekreterare